

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Од прелиминарните информации и констатирани ризици, обезбедената и анализираната документација, поставени се повеќе суштински цели како предмет за ревизија на успешност од кои произлезе следната генерална цел:

„Ефикасност на преземените мерки, политики и конкретни проекти за развој на туризмот во Република Македонија“

Утврдените ризици со прелиминарните истражувања, ги сублимиравме во следните области:

- Правната рамка и стратешките документи;
- Соработката и координацијата на инволвираните лица во активностите при планирање, донесување и реализација на политики, мерки и проекти во областа на туризмот;
- Влијанието на обезбедените финансиски, материјално-технички и човечки ресурси врз навремено и квалитетно планирање, донесување и реализирање на активностите во областа на туризмот;
- Инфраструктурата и капацитетите – овозможување на функционална туристичка целина (комунална, сообраќајна и туристичка инфраструктура), доволен број и соодветни објекти како и други содржини за сместување и престој на туристите;
- Креирањето на конкретни, комплетни и конкурентни туристички производи согласно можностите кои ги нуди Република Македонија;
- Рамномерната поддршка и промоција на сите видови на туризам кои ги нуди земјата;
- Влијанието на „Сивата економија во туризмот“ (нерегистрирани физички лица вршители на угостителска дејност) врз остварување на приходи од такса за привремен престој и обезбедување на реални статистички податоци.

Ревизорски наоди

1. Правна рамка и стратешки документи

1.1. Законска регулатива

Основниот законски акт со кој се уредуваат условите и начинот за вршење на туристичката дејност во Република Македонија е Законот за туристичката дејност, додека условите и начинот на вршењето на угостителската дејност, која е тесно поврзана со вршењето на туристичката дејност, се уредени со Законот за угостителската дејност. Со Законот за таксата за привремен престој⁸ се воведува такса за привремен престој што исто така е поврзано со вршењето на туристичката и угостителската дејност. Покрај овие законски акти, а со цел подобрување на условите за

⁸ Закон за таксата за привремен престој (Сл.Весник на РМ бр.19/96, 26/02, 51/03, 88/08, 17/11)

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

развој на туризмот во Република Македонија, донесени се Закон за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија⁹, Закон за туристички развојни зони¹⁰ и Закон за автокампови¹¹. Ревизијата утврди дека постојат недоречености и недоволно јасно прецизирани надлежности во правната регулатива. Во законски утврдените рокови не се донесени: дел од подзаконските акти кои произлегуваат од законската регулатива и пречистени текстови на законите.

Со цел да се оствари побрз развој на туризмот и формирање на поконкурентни цени на туристичките аранжмани, согласно член 57 став 2 од Законот за туристичката дејност, во февруари 2010 година, министерот надлежен за работите од областа на туризмот, донел Упатство за субвенционирање на странскиот организиран туристички промет¹². Со донесување на измените и дополнувањата на овој закон во февруари 2011 година, уредено е дека во рок од 15 дена од влегувањето во сила на законот, министерот треба да донесе подзаконски акт со кој ќе го пропише начинот, видот и висината на субвенциите. Ревизијата утврди дека, со задоцнување од две години, односно во мај 2013 година, надлежниот министер донел Правилник за начинот, видот и висината на субвенциите¹³.

Средствата за субвенционирање на странскиот организиран туристички промет се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија. Од 2010 година субвенционирањето се врши врз основа на одредбите од Упатството за субвенционирање на странскиот организиран туристички промет, а од мај 2013 година согласно Правилникот за видот и висината на субвенциите на странскиот организиран туристички промет. Анализата на содржината на наведените акти упатува на тоа дека постојат одредени недоречености во делот на уредување на постапката за доделување на субвенции. Во овие акти не е уреден организациониот облик и начинот на спроведување на постапката за прием, обработка и оцена на примените барања за субвенционирање. Не се утврдени лицето и актот со кој ќе се врши одобрување за доделување на субвенции и рокот на завршување на постапката. Исто така, не е уредено правото на жалба по донесен акт за исплата/одбивање на субвенцијата, додека во делот на исплатата на субвенциите не се уредени постапката и рокот за исплата на субвенциите.

Во месец јануари 2012 година, од страна на министерот надлежен за работите од

⁹ Закон за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија (Сл.Весник на РМ бр.103/08, 156/10, 59/12)

¹⁰ Закон за туристички развојни зони (Сл.Весник на РМ бр.141/12)

¹¹ Закон за автокампови (Сл.Весник на РМ бр.13/13)

¹² Упатство за субвенционирање на странскиот организиран туристички промет (Сл.Весника на РМ бр.21/10, 2/11, 14/12)

¹³ Правилник за начинот, видот и висината на субвенциите (Сл.Весник на РМ бр.53/13)

Ревизорски тим:

Овластен државен ревизор 16

1. _____
2. _____
3. _____

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

областа на туризмот, донесено е Упатство за изменување на Упатството за субвенционирање на странскиот организиран туристички промет со што е извршена промена во делот на определување на надлежен орган до кој се доставуваат барањата и се врши исплатата на субвенциите. Оваа надлежност од Министерството за економија се пренесува на Агенцијата. При тоа, ревизијата утврди дека измената во подзаконскиот акт е направена пред донесување на Законот за изменување и дополнување на Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија, донесен во мај 2012 година, со кој се проширени надлежностите на Агенцијата во делот на спроведување на постапка за субвенционирање на странскиот организиран туристички промет.

Заради поттикнување на економскиот развој со привлекување на странски и домашен капитал за развој на туризмот, во ноември 2012 година донесен е Закон за туристички развојни зони, а во јануари 2013 година и Закон за автокампови. Со наведените закони се уредуваат начинот и постапката за основање на туристичка развојна зона односно автокамп, постапката за отуѓување на градежно земјиште, условите кои треба да ги исполнат корисниците, погодностите за инвестирање, како и други прашања поврзани со истите. При тоа, надлежностите за основање, развој и следење на туристичките развојни зони односно автокампови, како и надзор над спроведувањето на законските одредби, се доделени на Агенцијата.

За поблиско уредување на одделни прашања, согласно законите, треба да бидат донесени подзаконски акти од страна на повеќе надлежни органи односно да се дадат предлози до Владата на Република Македонија за нивно донесување, како и предлози за донесување на одлуки за основање на туристичка развојна зона односно автокамп. За донесување на подзаконските акти утврден е рок од 6 месеци¹⁴ од денот на влегување во сила на споменатите закони, при што ревизијата утврди дека дел од подзаконските акти не се донесени согласно законски утврдените барања. Состојбата со донесени/недонесени подзаконски акти е дадена во Прилог број 2.

До денот на известување од извршената ревизија донесена е една одлука за основање на туристичка развојна зона¹⁵, а за автокампови не се донесени решенија за категоризација на постојните, ниту за основање на нови автокампови.

Во делот на законските одредби за определување на надлежни субјекти за уредување на градежното земјиште до туристичката развојна зона односно до автокампот, ревизијата утврди дека не се доволно јасно разграничени надлежностите помеѓу локалната и централната власт¹⁶.

¹⁴ Освен за донесување на подзаконскиот акт со кој се пропишува формата и содржината на барањето за категоризација на автокамп, за кој е утврден рок од 15 дена

¹⁵ Одлука за основање на туристичка развојна зона “Стар Дојран“ (Сл.Весник на РМ бр.138/13 од 09.10.2013 година)

¹⁶ Уредувањето на градежното земјиште до автокампот/зоната се врши од страна на единиците на локална самоуправа “и/или“ Владата на Република Македонија.

Ревизорски тим:

Овластен државен ревизор 17

1. _____
2. _____
3. _____

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Со извршените интервјуа и добиените одговори на доставените прашалници од страна на вработени лица во единиците на локална самоуправа од областа на туризмот/локален економски развој, беа нагласени повеќе состојби на измени на законската регулатива, со кои се менуваат и ингеренциите на инволвираните субјекти, и истото има влијание на нивната понатамошна имплементација. Во исто време се истакна и потребата од остварување на повеќе контакти со предлагачите за донесување и изменување на законска регулатива, со цел да се дадат мислења ивидувања по предложените текстови.

Условите и начинот за вршење на туристичка дејност во Република Македонија се уредени со Законот за туристичката дејност и Законот за угостителската дејност. Воведувањето на такса за привремен престој, начинот на нејзино плаќање и намената на средствата добиени од истата, се уредени со Законот за таксата за привремен престој. Од извршените анализи во текот на ревизијата, утврдена е состојба на повеќе измени и дополнувања на наведените закони, во насока на подобрување на условите и начинот на вршење на туристичка и угостителска дејност, како и наплата на такса за привремен престој. При тоа, во преодните и завршните одредби од измените и дополнувањата на споменатите закони дадено е овластување на Законодавно правната комисија на Собранието на Република Македонија, да утврди пречистени текстови на истите, за кои ревизијата констатира дека не се донесени согласно утврдените барања.

Утврдените недоречености и недоволно јасно прецизирани надлежности во правната регулатива, како и ненавременото донесување на дел од подзаконските акти и пречистените текстови на законите, доведуваат до одложување/забавено темпо на примената на законските решенија и потешкотии во нивната имплементација, што има влијание на ефикасноста на преземените мерки, политики и конкретни проекти за развој на туризмот во Република Македонија.

1.2. Стратешки документи

Имајќи ја предвид многукратната корист од туризмот за економијата како и разновидниот туристички потенцијал со кој располага Република Македонија, изработена е Национална стратегија за развој на туризмот 2009-2013 година. Во 2011 година Стратегијата е ревидирана од страна на надворешни консултанти за што е издаден извештај во кој е дадена обновена стратегиска рамка за развој на туризмот во Република Македонија. Како резултат на овие активности во 2012 година од страна на Владата на Република Македонија усвоен е Акционен план на национално ниво и локално ниво по кластери за период 2012-2015 година.

Ревизијата утврди дека не се преземени активности за изготвување и донесување на национален долгорочен стратешки документ за развој на туризмот во Република Македонија за периодот по 2013 година.

Ревизорски тим:

Овластен државен ревизор 18

1. _____
2. _____
3. _____

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Владата на Република Македонија во 2009 година го идентификувала туризмот како приоритетен сектор за развој, поради што од страна на Министерството за економија е изработена Национална стратегија за развој на туризмот 2009-2013, како резултат на проект реализиран со поддршка на УНДП и УНСТО. Стратегијата содржи визија за македонскиот туризам, тековните перформанси и идни планови/стратегиски насоки, препораки за развој и акциски план со приоритети и временска рамка за реализација во делот на:

- туристичките производи и услуги,
- пристап и инфраструктура,
- влијание врз животната средина,
- пазари и маркетинг,
- влијание врз економијата и инвестициска клима,
- човечки ресурси,
- организација и управување на туризмот и
- подигнување на јавната свест во туризмот.

Со оглед на забележаниот недостиг на оперативна ефикасност на Стратегијата, како и потребата од изнаоѓање на применливи решенија за сеопфатно дејствување и ефикасна имплементација, од страна на Министерството за економија побарана е соработка од надворешни консултанти од областа на туризмот за нејзино ревидирање. Целта на побараната ревизија е да се дефинира стратегиска и оперативна визија за туризмот во Република Македонија, како и реални и спроведливи туристички производи, а истата е спроведена во рамки на Проектот за реформа на деловната средина и институционално зајакнување (БЕРИС проект) финансиран од Светска Банка. По извршената ревизија, во 2011 година изготвен е “Завршен извештај за консултантски услуги за техничка помош за ревизија и имплементација на Националната стратегија за развој на туризмот на Република Македонија 2009-2013“ во кој се содржани:

- проценка на тековната состојба во Република Македонија како туристичка дестинација со критички поглед на Националната стратегија за развој на туризмот 2009-2013;
- обновена стратегиска рамка за развој на туризмот во Република Македонија со прифаќање на тематски и територијален пристап и избор на 5 стратегиски кластери и 5 пилот локации (Езерски туризам/Дојран, Вински туризам/Тиквешки регион, Културен туризам/Охрид, Рурален туризам/Рекански регион и Планински туризам и активности во природата/Шар Планина);
- туристички производи што треба да се развијат и меѓусекторски активности со акциски оперативни планови за имплементација на туристичките производи во однос на понудата, управувањето маркетингот, комуникацијата и промоцијата; и
- Додаток - ажурирање на Акцискиот план од Националната стратегија за развој на туризмот 2009-2013.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 19

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Министерството за економија се обратило за мислење, по предложениот текст на извештајот, до поголем дел од институциите надлежни за реализација на активностите содржани во акциониот план, и при тоа од повеќето се добиени позитивни мислења. Единствено од страна на Министерството за финансии е добиен допис¹⁷, во кој се посочуваат одредени укажувања во врска со обезбедување на потребните средства за реализација на планираните активности во стратегијата.

Врз основа на изготвениот извештај и добиените мислења, Министерството за економија во септември 2011 година изготвило „Информација со Предлог техничка помош за ревизија и имплементација на Националната стратегија за развој на туризмот 2009-2013 со Акционен план на национално ниво и локално ниво по кластери“, која подоцна е дополнета и усогласена со активностите од Програмата за работа на Владата на Република Македонија од областа на туризмот за период 2011-2015 година, согласно добиените забелешки од Комитетот за туризам и Заклучок на Владата на Република Македонија.

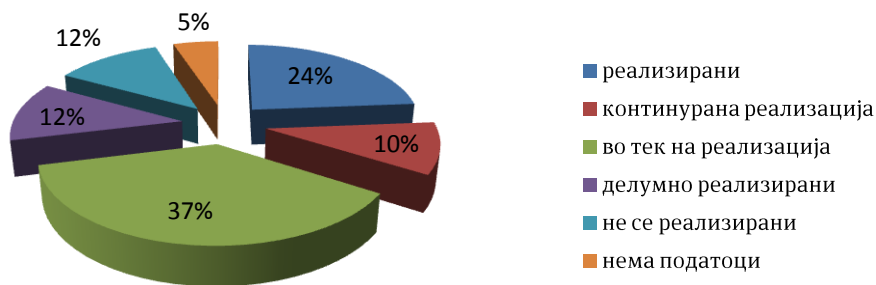
Во март 2012 година од страна на Владата на Република Македонија усвоен е „новиот текст на Информацијата со Предлог - техничка помош за ревизија и имплементација на Националната стратегија за развој на туризмот во Република Македонија“ и „најновиот текст на Акциониот план на национално ниво и локално ниво по кластери“ кој содржи активности за период 2012-2015 година. При тоа се задолжуваат сите надлежни министерства, а се препорачува на единиците на локална самоуправа и другите институции од Акциониот план, во дадените рокови да ги реализираат активностите кои произлегуваат од истиот, согласно обезбедените финансиски средства во нивните буџети за соодветната година. Од нив се бара да подготвуваат и на секои шест месеци до Министерството за економија да доставуваат извештаи за прогресот во реализација на активностите кои произлегуваат од акциониот план и врз основа на тие извештаи Министерството за економија да изготвува и на секои шест месеци до Владата на Република Македонија да доставува збирна детална информација за прогресот во реализацијата на активностите кои произлегуваат од акциониот план.

Од извршениот увид во презентираната Збирна детална информација за прогресот во реализацијата на активностите кои произлегуваат од Акциониот план на национално и локално ниво по кластери од јуни 2013 година, ревизијата констатира дека од вкупно 59 активности наведени во Акциониот план на национално ниво, 14 активности се целосно реализирани, 6 континуирано се реализираат во текот на годината, 22 активности се во тек на реализација, 7 активности се делумно реализирани, 7 активности не се реализирани и за 3 активности нема податоци, додека за реализација на Акциониот план на локално ниво по кластери не се обезбедени податоци.

¹⁷Допис број 07-14530/2 од 23.06.2011 година

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Статус на активности во Акциониен план 2012-2015 на национално
ниво

Неоспорувајќи ги активностите кои се во тек на реализација согласно Акциониот план на национално и локално ниво по кластери за период 2012-2015 година, ревизијата смета за потребно да истакне дека од страна на надлежните органи не се преземени активности за изготвување и донесување на национален стратешки документ со кој ќе се определат стратешките цели за развој на туризмот за подолгорочен период по 2013 година како и за обезбедување на потребните средства за нивна реализација. Ваквата состојба влијае на ефикасноста во планирањето, креирањето, донесувањето и имплементацијата на политики, мерки и проекти од областа на туризмот.

1.3. Програмски активности

Програмата на Владата на Република Македонија од областа на туризмот за период 2011-2015 година, е со цел Република Македонија да изгради имиџ на препознатлива европска дестинација за туризам, базиран на културното и природното наследство, препознатлива по своите туристички производи и услуги.

Врз основа на член 57 од Законот за туристичка дејност и член 9, став 2 од Законот за такса за привремен престој, Владата на Република Македонија, донесува годишна програма за развој на туризмот во Република Македонија, за чија реализација е надлежно Министерството за економија.

Согласно член 5 од Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот, Владата на Република Македонија на предлог на Агенцијата, донесува годишна програма за промоција и поддршка на туризмот.

Со увид во програмите и извештаите за реализација на истите, ревизијата констатира:

- Преклопување во делот на промотивни активности помеѓу Министерството за економија и Агенцијата;
- Одложена или задоцнета реализација на дел од програмските активности.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 21

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Субјектите кои се инволвирани во управувањето со туризмот: Владата на Република Македонија, Министерството за економија - Сектор за туризам и угостителство, Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот, Центрите за развој на планските региони и единиците на локална самоуправа, донесуваат своја програма во која се опфатени активности од областа на туризмот.

Владата го поддржува туризмот, преку соодветни мерки, политики, конкретни проекти за изградба на модерна туристичка инфраструктура и промоција на Република Македонија како атрактивна туристичка дестинација во странство. Во активностите се инволвирани повеќе институции како на централно така и на локално ниво со цел подеднакво вложување и афирмирање на сите видови на туризам кои ги нуди земјата (езерски, планински, рурален и еко-туризам, градски, културен, бањски, вински, верски, спортско-рекреативен, здравствен и други видови на туризам).

За таа цел утврдени се проекти со дефиниран период на реализација, кои се однесуваат на законската регулатива: намалување на данокот на додадена вредност за туристички услуги за ноќевање, сместување со појадок, полупансион или полн пансион, од 18% на 5%, реорганизација на Агенцијата во Македонска Национална Туристичка Организација и креирање на интегриран туристички информационален систем со web – портал.

Дефинирани се повеќе одделни проекти со утврден период за реализација, насочени кон следните области:

- Инвестиции во подобрување на инфраструктурата во туризмот и поттикнување на транзитниот туризам;
- Подобрување на човечките ресурси во согласност со потребите на туризмот и подигање на квалитетот на туристичките услуги на највисоко ниво;
- Формирање еден имиџ; еден бренд на туристичка Македонија, односно промоција на Македонија како туристичка дестинација во партнерство со деловната заедница преку идната Македонска Национална Туристичка Организација во форма на јавно приватно партнерство;
- Конкретни активности кои во иднина ќе бидат основни елементи на понудата до странските и домашни туристи за секој вид на туризам (алтернативен, еко и планински, бањски (спа), здравствен, вински, културен, верски, рурален и езерски) и
- Бизнис стимулации и хотелиерство - во насока на градење на капацитетите за сместување на туристи и подобрување на услугите од областа на туризмот.¹⁸

Од добиените одговори на прашалникот од Министерство за економија, разговор со одговорни лица во единиците за локална самоуправа и интернет истражувања, ревизијата констатира дека голем дел од дефинираните проекти се реализирани, дел

¹⁸ Програма на Владата на Република Македонија од областа на туризмот за период 2011-2015 година.

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

од нив се во тек на реализација, кај некои има пречекорувања на временските рокови а мал дел од проектите кои имаат влијание врз туризмот во Република Македонија се нереализирани. Состојбата за реализацијата на програмските активности е дадена во Прилог број 3.

Министерството за економија е надлежно за реализација на годишна Програма за развој на туризмот во Република Македонија, а Агенцијата за реализација на Годишна програма за промоција и поддршка на туризмот.

Согласно законските одредби програмските активности на Министерството се насочени кон развој и поддршка на туризмот преку измени и дополнувања на законската регулатива, изработка на стратегии, студии и проекти за развој на поодделни видови и региони на туризам, изработка и воведување на систем за правилно следење на податоците од туризмот (туристичка сателитска сметка), развој и вмрежување на информативни центри во земјата, едукација и тренинг обуки за туристички проекти, обележување (сигнализација) на туристички места, печатење на промотивни материјали, реализација на меѓународни и билатерални средби и други активности.

Програмските активности на Агенцијата во периодот од три години се ориентирани кон промотивните активности и се однесуваат на печатење на промотивни материјали, учество на саеми, организирање на денови на македонски туризам во странство, средби со странски туроператори и новинари и организирање на ФАМ патувања, интернет промоција и други промотивни активности. Програмските активности насочени кон поддршка на туризмот се утврдени со програмите за работа за 2012 и 2013 година, додека во претходниот период активности во насока на поддршка на туризмот не се планирани.

Од извршените анализи на активностите предвидени со годишните програми за работа на Министерството и на Агенцијата, ревизијата констатира дека има преклопување во делот од активностите кои се однесуваат на печатење на промотивни материјали и меѓународна и билатерална соработка во туризмот. Ваквата состојба упатува на тоа дека за реализација на програмските активности на двете институции се обезбедуваат буџетски средства, за исти цели и активности, што доведува до несоодветно трошење на буџетски средства. Состојбата за реализацијата на програмските активности утврдена преку добиените одговори на прашалниците и од податоците содржани во извештаите за реализација на наведените програми е дадена во Прилог број 4 и Прилог број 5.

Програми за работа во која се опфатени и активности од областа на туризмот се носат и во Центрите за развој на планските региони. Степенот на реализација на проектите од областа на туризмот зависи од нивото на обезбедени финансиски средства, бидејќи приоритет имаат оние проекти кои се однесуваат на изградба на капитални/инфраструктурни објекти.

Од добиените одговори на доставените прашалници и разговорите со вработените лица за работи од областа на туризмот или локален економски развој од единиците на локална самоуправа, констатирано е дека многу мал дел од нив имаат изготвени

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 23

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

програми за работа од областа на туризмот, додека останатите во рамките на програмата за локален економски развој или култура опфаќаат активности чија реализација има влијание врз туризмот.

Одложената или забавената реализација на дел од програмските активности влијае на квалитетот на туристичките производи и на бројот на туристи во земјата.

2. Соработка и координација

Соработката и координацијата помеѓу инволвираните субјекти при планирање, креирање и донесување на политики, мерки и проекти од областа на туризмот претставува основен предуслов за квалитетно управување во насока на нивна ефикасна имплементација и реализација. Ревизијата констатира дека при изготвувањето на стратешките цели, институционалните фактори на национално и на локално ниво не настапуваат координирано, нивната соработка изостанува што резултира со носење на повеќе поодделни стратегии и програми за развој на туризмот за чие постоење често инволвираните субјекти немаат информации што доведува до неусогласени планирани активности.

Активностите од областа на туризмот претставуваат низа на заеднички меѓусебно поврзани активности како на вертикално така и на хоризонтално ниво, при што голем број на активности што се во надлежност на една институција во исто време имаат допирни точки со надлежностите на друга институција. Активностите кои се преземаат на национален план се одразуваат и на локално ниво, како и обратно. Поради тоа неопходна е меѓусекторска соработка и координација на клучните заинтересирани страни инволвирани во развојните и промотивните активности во туризмот (централна, регионална, локална власт, деловната заедница). Со извршената ревизија констатирано е дека различни субјекти на различни нивоа на власт изработуваат и донесуваат стратешки документи од областа на туризмот кои имаат влијание врз развојот на туризмот во Република Македонија во целост. На национално ниво изготвени се Национална стратегија за развој на туризмот на Република Македонија 2009-2013 и Национална Стратегија за рурален туризам 2012-2017 година додека пак на регионално ниво преку центрите за развој на планските региони изготвени се одделни стратегии или програми за развој на поодделните плански региони во кои се планирани и активности од областа на туризмот. Вакви активности се планирани и во стратегиите или годишните програми за работа пред се во делот на локален економски развој и во единиците за локална самоуправа. Од добиените одговори на прашалниците доставени до единиците за локална самоуправа, мислењето на интервјуираните лица од високообразовна институција од областа на туризмот и заклучоците изнесени во Завршениот извештај за консултантски услуги за техничка помош за ревизија и имплементација на Националната стратегија за развој на туризмот 2009-2013, ревизијата констатира недоволна соработка помеѓу субјектите инволвирани во управувањето на туризмот при подготвувањето и

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 24

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

донесувањето на стратешките документи на национално ниво. Имајќи го предвид широкиот спектар на идните активности кои се опфатени со истите се наметнува потребата од соработка и координација на многу субјекти кои ќе бидат инволвирани во нивна реализација како на национално така и на регионално и на локално ниво. Со истражувањата ревизијата утврди дека нема соработка и при донесување на годишните програми за работа помеѓу Министерството за економија – сектор туризам и угостителство и Агенцијата од една и центри за развој на планските региони и единиците за локална самоуправа од друга страна, во насока на координирани активности за поддршка и промоција на туризмот во земјата.

За надминување на ваквата состојба на недостиг на меѓусекторска координација и соработка, во извештајот од извршената ревизија на Националната стратегија за развој на туризмот, дадена е препорака за формирање на Меѓуминистерски совет за развој на туризмот, што резултира со формирање на Комитет за туризам во Владата на Република Македонија. Неговата надлежност е обезбедување на навремена реализација на Стратегијата за развој на туризмот и на проектите од програмата на Владата од областа на туризмот, да дава потребни насоки и да разгледува политики, мерки и проекти кои имаат за цел унапредување на туристичката инфраструктура и промоција на Република Македонија како атрактивна туристичка дестинација во странство.

Недоволната соработка помеѓу централната и локалната власт се одразува и во делот на евиденциите за бројот и видот на угостителските објекти кои се наоѓаат на подрачјето на општините, во смисла на угостителски објекти за сместување и угостителски објекти за исхрана. Општините немаат комплетни и навремени информации за видот и типот на регистрирани/категоризирани објекти кои се наоѓаат на нивна територија, од причина што согласно позитивната законска регулатива, истите се во надлежност на Министерството за економија.

Со цел унапредување на туризмот, поорганизирано планирање и реализација на активностите во областа на туризмот (креирање на туристички производи и нивна рамномерна поддршка и промоција) во 2008 година основана е Агенцијата. Во член 3 од Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија дефинирани се надлежностите на истата, во кои помеѓу другото утврдена е нејзината обврска за соработка и насочување на работењето на единиците на локалната самоуправа во поглед на квалитетен одржлив развој и промоција на туристичката понуда која ќе ги вклучува и локално организираниите туристички настани.

Од добиените одговори на прашалниците од единиците на локална самоуправа кои беа опфатени со ревизијата, ревизорите констатираа дека ваква соработка не е остварена. Како причина за слабата соработка во изминатиот период вработените во Агенцијата, ги истакнаа следните состојби:

- Неажурност на единиците за локална самоуправа во смисла на постоење и квалитетно одржување на web-страниците на општините;

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 25

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

- Недобивање на повратни информации од единиците на локална самоуправа на доставени прашалници;
- Недоволна кадровска екипираност на Агенцијата;
- Недоволно материјално-технички средства, односно Агенцијата нема превозни средства за да врши посети на единиците на локална самоуправа.

Единаесет единици на локална самоуправа беа опфатени со ревизијата, а само две од нив одговорија дека имаат остварено средби со Агенцијата во делот на промотивните активности во изминатиот период од три години.

Имајќи ги предвид надлежностите за кои е основана Агенцијата, како и надлежностите кои со децентрализацијата им се делегирани на единиците на локална самоуправа во делот на локалниот економски развој во кој е опфатен и туризмот, нивната меѓусебна соработка и координација во активностите се многу битни за развојот на туризмот во Република Македонија.

Во насока на поголема соработка и вклученост на повеќе институции во изработка на Програмата за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија, согласно член 17-а од Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот, директорот формира Совет кој се состои од 15 члена, и тоа:

- четворица претставници од туристичките стопански комори,
- седуммина претставници од туристичките здруженија, асоцијации и федерации на Република Македонија,
- двајца претставници од високообразовните институции од областа на туризмот во Република Македонија,
- еден експерт од областа на туризмот и маркетингот и
- еден претставник од Здружението на единиците на локалната самоуправа.

Советот во Агенцијата е формиран во ноември 2013 година.

3. Финансиски, материјално-технички и човечки ресурси

3.1. Финансиски средства

Финансиските средства за поддршка и промоција на туризмот во Република Македонија се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија, буџетите на единиците на локалната самоуправа и од други извори во согласност со закон.

Согласно член 6 од Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот средства за вршење на работите на Агенцијата се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија, врз основа на претходно донесена програма, донации, сопствени приходи и други извори согласно закон.

Средствата обезбедени во областа на туризмот не ги задоволуваат реалните потреби за нормално функционирање на субјектите инволвирани во донесување и реализација на мерки, политики и конкретни проекти за туризмот во Република Македонија.

Ревизорски тим:

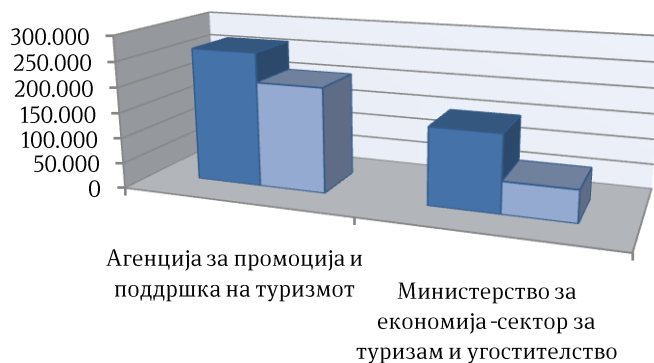
1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 26

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Респектирајќи ги досегашните вложувања во областа на туризмот, ревизијата констатира дека има потреба од обезбедување на дополнителни финансиски средства, во субјектите надлежни за донесување и реализација на мерки, политики и конкретни проекти за туризмот во Република Македонија. Прилог кон ваквата констатација е фактот дека во периодот 2010-2013 година од вкупно искажаните потреби во буџетското барање, во износ од 415.094 илјади денари за реализација на активностите на Агенцијата и Министерството за економија - Сектор за туризам и угостителство, одобрени се 64,8% или 269.034 илјади денари.

во 000 денари

Побарани и одобрени финансиски средства за период 2010-2013

Од извршената анализа на доставените прашалници и податоците за висината на планирани и реализирани средства за развој на туризмот од вкупно единаесет единици на локална самоуправа, ревизијата констатира дека средствата кои се издвојуваат за активности од областа на туризмот во буџетите на единиците на локална самоуправа (освен Охрид и Град Скопје) се занемарливи во однос на вкупниот буџет на општината и само дел од нив издвојуваат средства за финансирање на активности за развој на туристичката дејност во рамки на посебна програма. Голем дел од реализираните активности од областа на туризмот во единиците на локална самоуправа се финансирани со средства од фондови на Европска унија.

Утврдените состојби укажуваат дека средствата обезбедени во областа на туризмот не се базираат на реалните потреби за нормално функционирање на субјектите инволвирани во донесување и реализација на мерки, политики и конкретни проекти за туризмот во Република Македонија.

3.2. Материјално-технички ресурси

Непреченото и нормалното работење на институциите инволвирани во областа на туризмот во голема мера зависи од обезбедените материјално - технички средства за работа.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 27

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Согласно член 6 од Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот, средствата за основање и работа на Агенцијата се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија.

Утврдената состојба упатува на тоа дека расположливите материјално-технички средства не овозможуваат непречено и нормално извршување на активностите.

Со ревизијата се констатира дека информатичката опрема со која располагаат вработените во Министерство за економија – Сектор за туризам и угостителство е застарена и не обезбедува поддршка на нови, брзи и современи апликации.

Секторот нема на располагање ниту едно службено возило од кое има голема потреба пред се поради потребата од извршување на работи на терен при вршење на контроли за категоризација на хотели и ресторани.

Состојбата во Агенцијата е подобрена кон крајот на 2012 и почетокот на 2013 година кога се извршени набавки на информатичка опрема. Агенцијата има потреба од друг вид на опрема за непречено вршење на активностите. Вработените во Агенцијата посебно ја истакнаа потребата од превозни средства. Ако се земат предвид надлежностите на Агенцијата, потребата од превозни средства е повеќе од очигледна, пред се за да можат да вршат посети на единиците на локална самоуправа, на туристичките локалитети како и за остварување на редовни средби со другите субјекти инволвирани во туризмот. Една од активностите кои ги спроведува Агенцијата во областа на промоцијата е организација на „ФАМ“ посети на Република Македонија за странски туроператори и новинари преку кои им овозможува на странските туроператори и новинари непосредно да ги запознаат убавините на Македонија, обичаите, традицијата, фолклорот и другите туристички потенцијали. За организација на овие патувања се користат услуги од „rent a car“.

Од извршените истражувања ревизијата констатира дека Министерството за економија - Сектор туризам и угостителство и Агенцијата имаат ограничувања во делот на расположливите материјално-технички средства кои влијаат врз нивните активности.

3.3. Човечки ресурси

Вработените лица во Министерството за економија- сектор за туризам и угостителство, во Агенцијата и во единиците на локална самоуправа кои вршат работни задачи од областа на туризмот, согласно позитивната законска регулатива имаат статус на државни службеници. Министерот за економија, директорот на агенцијата и градоначалникот на општината ги донесуваат општите акти за организација и систематизација на работењето на односната институција. Со ревизијата се констатира недоволна кадровска екипираност и запоставено стручно усовршување на вработените како на централно така и на локално ниво.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 28

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Во делот на човечките/кадровските ресурси со кои располагаат органите задолжени за донесување и реализација на мерки, политики и проекти од областа на туризмот, на централно ниво, ревизијата утврди дека во Министерство за економија – Сектор за туризам и угостителство систематизирани се 20 работни места од кои 10 се пополнети, додека во Агенцијата од систематизирани 65 работни места, пополнети се 17, при што до 2013 година биле пополнети само 6 работни места.

Состојбата во делот на кадровската екипираност во областа на туризмот во единиците за локална самоуправа кои беа опфатени со ревизијата може да се констатира дека не е на задоволително ниво. Освен во Охрид, Град Скопје и Тетово во другите општини нема систематизирани ниту сектори ниту одделенија за работи од областа на туризмот. Во најголем дел лицата кои покрај другото ги покриваат и работите од оваа област (советник и/или советник-инспектор) се вработени во сектор или одделение за локален економски развој или инспекторат што се одразува на обемот и квалитетот на завршените работи. Поради споменатото, вработените во единиците за локална самоуправа ја потенцираат потребата од вработување на стручни лица со соодветно образование кои ќе ги извршуваат работите во доменот на утврдување и спроведување на мерки, политики и проекти за развој, поддршка и промоција на туризмот.

Покрај недоволната кадровска екипираност во сите субјекти опфатени со ревизијата, констатирано е недоволно стручното усовршување на вработените. Согласно член 24 од Законот за државни службеници, државниот службеник има право и должност стручно да се оспособува и усовршува во согласност со потребите на органот во кој е вработен. Во изминатиот период и покрај тоа што со Програмите за развој на туризмот за 2011 и 2012 година, биле предвидени средства за реализација на едукации и тренинг обуки за туристички проекти, истите не се реализирале. Бројот на спроведени обуки за стекнување на вештини од областа на туризмот се незначителни и од тие причини дел од ревидираните субјекти посочија одредени теми за кои сметаат дека е потребно да се изврши обука на вработените. Потребата од обуки е насочена кон следните области:

- Законската регулатива – пред се во делот на категоризација на објекти за вршење на угостителска дејност и инспекциски надзор;
- Подготовка на стратешки документи;
- Изработка на проектна документација;
- Аплицирање за користење на средства од фондови на Европска унија
- Европски практики во областа на туризмот.

Утврдените состојби укажуваат дека постои недоволна кадровска екипираност во институциите инволвирани во областа на туризмот како на централно така и на локално ниво и нивно недоволно стручно усовршување што влијае на обемот и квалитетот на планирани и реализирани активности од истата област.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 29

4. Инфраструктура и капацитети

4.1. Мерките, политиките и конкретните проекти кои ги преземаат Владата на Република Македонија, Министерството за економија - Сектор за туризам и угостителство, Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот, Центрите за развој на планските региони како и единиците на локална самоуправа се во насока Република Македонија да стане препознатлива туристичка дестинација на светскиот туристички пазар. Согласно член 2 став 4 од Законот за туристичката дејност туристичко место „претставува подрачје или дестинација кое како организациона и функционална туристичка целина располага со природни, културни, историски и други знаменитости од значење за туризмот, комунална, сообраќајна и туристичка инфраструктура, како и објекти и други содржини за сместување и престој на туристите“.

Ревизијата констатира дека постојната сообраќајна мрежа не обезбедува брз и безбеден транспорт на туристи во земјата, сместувачките капацитети се недоволни, значаен дел од нив не се реновирани подолг период и не го следат трендот на современото хотелиерство поради што не се конкурентни во однос на понудата од регионот. Финансиските средства обезбедени преку четири кредитни линии, наменети за поттикнување на изградба и почнување со работа на нови сместувачки капацитети, кои Владата на Република Македонија ги обезбедила преку Македонската банка за поддршка на развојот, се недоволно искористени за оваа намена.

Еден од основните фактори за развој на туризмот е постоење на изградена и функционална инфраструктура (сообраќајна, комунална и туристичка).

Сообраќајот во Република Македонија се одвива преку патната, железничката и воздушната мрежа.

Патната и железничката инфраструктура во Република Македонија не се на задоволително ниво, поради што во 2013 година се преземаат активности за реконструкција на постоечката и изградба на нова.

Воздушниот сообраќај во Република Македонија се одвива преку двата меѓународни аеродроми „Александар Велики“ во Скопје и „Св. Апостол Павле“ во Охрид. Со инвестиционите вложувања во изминатиот период, влезот на нискобуџетни авиокомпанији и обезбедените чартер-летови, воздушниот сообраќај во последните години бележи пораст во транспортот на туристи.

За да се обезбеди квалитетен туристички производ покрај пристапноста која се одредува преку сообраќајната мрежа голема улога имаат и комуналната инфраструктура изразена преку постоење на електрична, водоводна, телефонска и интернет мрежа, како и бројот, удобноста и квалитетот на сместувачките капацитети.

Ревизорски тим:

Овластен државен ревизор 30

1. _____
2. _____
3. _____

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Од извршените интервјуа со лица вработени во субјектите опфатени со ревизијата утврдивме дека сместувачките капацитети се недоволни, значаен дел од нив не се реновирани подолг период и не го следат трендот на современото хотелиерство во однос на понудата на услугите кои можат да се користат (базен, спа-центар, детско катче, продавници и др). Поради тоа, истите не се конкурентни во однос на понудата од регионот.

Имајќи предвид дека еден од главните предуслови за развој на туризмот е обезбедувањето на квалитетни сместувачки капацитети, обезбедени се повеќе инструменти за долгорочно финансирање за купување, изградба и адаптација на мали сместувачки капацитети до 70 легла со стандард и категоризација на квалитет не поголем од оној кој е определен со 3 ѕвезди.

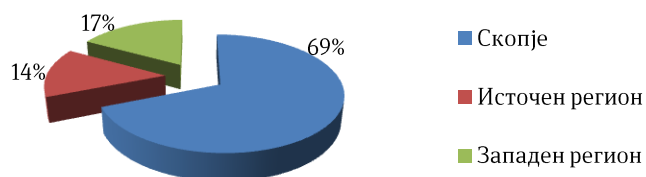
Имено преку четири кредитни линии, под поволни услови, со прифатлив и разумен рок на отплата и вклучен грејс период, се помага при купување, изградба или адаптација на сместувачки капацитети.

Овие четири финансиски инструменти се димензионирани во соработка со Македонската банка за поддршка на развојот.

- ЕИБ- кредитна линија- МСП инвестиционен кредит;
- Инвестициска кредитна линија РФ (Револвинг фонд од Италијанската стокова кредитна линија);
- Посебен Кредитен Фонд кредитна линија со гарантна шема; и
- МСП-МБПР кредитна линија.

Поради големината на банката и ограниченоста како просторна така и кадровска, пласманот на овие кредитни линии се врши преку 11 деловни банки.

Во изминатиот период 2011-2013 година за финансирање на 25 проекти за изградба на сместувачки капацитети искористени се 10,1 милион евра. Гледано по региони, степенот на искористеност на овие средства е претставен во следниот графички приказ:

Комуналната инфраструктура изразена преку постоење на електрична, водоводна, телефонска и интернет мрежа, е на задоволително ниво, освен во некои рурални средини, што негативно се одразува врз квалитетот на руралниот туризам.

Инфраструктурните придружни објекти во кои, помеѓу другите, спаѓаат и јавните тоалети, многу малку се застапени на територијата на земјата. Потребна од истите постои на места за одмор долж патните коридори VIII и X, на туристичките локалитети, во градските центри како и на граничните премини,

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 31

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Утврдената состојба укажува дека постоечката инфраструктура изразена преку сообраќајната и комуналната мрежа и постоечките сместувачки капацитети не овозможуваат функционална туристичка целина и влијаат како на квалитетот на туристичката понуда така и врз бројот на туристи во Република Македонија.

4.2. Обликот на организација на вршителите на туристичка дејност е регулиран во член 5 од Законот за туристичката дејност, каде стои дека „во зависност од видот на услугата што ја даваат трговските друштва и трговците поединци може да бидат организирани како туристичка агенција или туристичко биро“. Туристичкото биро, пред се поради надлежностите за кои се основа, има голема важност за туристите.

Со ревизијата се констатира дека бројот на туристички бироа во Република Македонија е незначителен, истите имаат ограничени финансиски и човечки ресурси поради што не се во можност да обезбедат исполнување на сите со закон дадени надлежности. Активностите на туристичките бироа во земјава се однесуваат на давање на туристички информации и вршење на дистрибуција на информативно-промотивни материјали.

Туристичката инфраструктура покрај претходно споменатото ја сочинуваат и Туристички бироа или Туристички информативни канцеларии. Во членот 49 од Закон за туристичката дејност се регулирани активностите на Туристичкото биро во делот на:

- посредување во обезбедување услуги во домашно сместување;
- продажба на билети за културни, забавни, спортски, рекреативни и стопански приредби;
- продажба на сувенири, разгледници, брошури, туристички карти, филмови, фотоапарати и
- давање на туристички информации и вршење на дистрибуција на информативно-промотивни материјали.

Согласно Законот за туристичка дејност, основачи на туристичко биро може да бидат и градоначалниците на општините и градот Скопје. Ревизијата утврди дека од единиците на локална самоуправа предмет на ревизија, само во Скопје и Охрид има отворени Туристички бироа.

Од добиените одговори за работењето на Туристичките бироа кои беа опфатени со прашалниците ревизијата утврди дека истите имаат ограничени финансиски средства за работа и кадровски ресурси, поради што не се во можност да обезбедат исполнување на сите со закон дадени надлежности. Овие Туристички бироа работат само на давање на туристички информации и вршење на дистрибуција на информативно-промотивни материјали, а во Охрид врши и посредување во обезбедување услуги во домашно сместување.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 32

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Отсуството на туристички бироа/ канцеларии и ограничените средства со кои располагаат постоечките, негативно се одразува врз услугите кои треба да ги добијат туристите за време на престојот во Република Македонија.

5. Креирање на конкретни, комплетни и конкурентни туристички производи

5.1 Туристички производ претставува комплексен збир на одделни физички производи и услуги од различен комерцијален или некомерцијален домен кои туристот ги консумира за време на своето туристичко патување. Неможе да се направи квалитетен, конкретен и конкурентен туристички производ без да се има добра анализа на потенцијалите на домашниот и странскиот туристички пазар пред се на регионалниот, односно за да се направи добар туристички производ мора да се имаат предвид сите ресурси кои се на располагање. Согласно, член 3 став 3 и став 13 од Законот за основање на Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот, Агенцијата е надлежна за изготвување анализи за потенцијалите на домашниот и странскиот туристички пазар како и за креирање на интегрални туристички производи. Со ревизијата се констатира дека Агенцијата сеуште нема одговорено на овие законски надлежности. Она што ревизорите заклучија за туристичките производи кои се нудат за Република Македонија е дека истите се општи и не содржат детални информации за придружните содржини кои му се потребни на туристот.

Туристичкиот производ може да се дефинира како целина на искуствата на туристите кои ги задоволуваат нивните очекувања вклучувајќи сместување, природни и културни атракции, забава, транспорт, угостителски услуги, љубезност и сл.

Секоја земја во зависност од своите потенцијали нуди свои карактеристични туристички производи интересни за различни целни групи и пазари. Истите можат да бидат на различно ниво на сложеност и прашање е на нивниот креатор каков вид на производ ќе креира.

Туристичките производи кои се нудат за Република Македонија се општи и не се јасно дефинирани. Во Република Македонија се нудат одделните видови на туризам (езерски, планински, бањски, верски, културен, вински, спортски, здравствен), преку разновидност од локалитети познати по своите природни, археолошки, културни и други обележја. Постојната понуда на туристички производи, како што е наведено во „Завршниот извештај за консултантски услуги за техничка помош за ревизија и имплементација на Националната стратегија за развој на туризмот 2009-2013“ не содржи дополнителни информации со кои ќе се подобри квалитетот на туристичката понуда, во смисла на:

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 33

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

- капацитети и инфраструктура: удобност на сместувачки капацитети, разнообразна туристичка и угостителска понуда, пристапност и практичност на патната инфраструктура.
- услуги: гостопримство во сместувачките и угостителските капацитети, во инфоцентрите, помош за насочување и водење.

Во оваа насока е и фактот дека многу мал дел од регистрираните туристички агенции во земјата работат на „incoming“ туризам. Со извршениот увид во понудите на овие агенции може да се заклучи дека најголем дел од турите кои се организирани од нивна страна се однесуваат на културниот и езерскиот туризам во земјата, додека малку се вклучени планинскиот и винскиот туризам, за кои во земјата има голем потенцијал.

Утврдената состојба укажува на тоа дека не постои детална анализа на потенцијалите на домашниот и странскиот туристички пазар која ќе служи за креирање на интегрални туристички производи. Непостоењето на јасно дефинирани конкретни и конкурентни туристички производи влијае на бројот на домашни и на странски туристи.

6. Рамномерна поддршка и промоција на сите видови на туризам кои ги нуди земјата

6.1. Промоцијата претставува комуникација на производот со своите постоечки и потенцијални пазари и се реализира преку неколку форми: печатење и дистрибуција на промотивни материјали, рекламирање, односи со јавност и лична промоција. Квалитетна промоција се обезбедува преку комбинација на споменатите форми, со цел да се искористат предностите од истите и на тој начин да се постигне поголемо влијание врз пазарот. Агенцијата е надлежна за професионално презентирање на сите сегменти и региони од туристичката понуда како и предлагање на квалитетни мерки и активности за промоција и поддршка во туристички неразвиените делови на државата како и за активно промовирање на вкупниот туристички потенцијал на Република Македонија. Податоците обезбедени со ревизијата укажуваат дека:

- повеќе средства се одвојуваат за промоција во однос на поддршката на туризмот во Република Македонија. Од тие причини во извештаите за реализација на годишните програми за работа на Агенцијата, наведени се само активностите кои се реализирани во делот на промоцијата, додека на полето на поддршката на туризмот во Македонија нема реализирани активности;
- според содржината на промотивниот материјал се врши општа промотивна кампања односно се промовира Република Македонија во целост, се нудат одредени локалитети со многу малку содржини за придружните туристички производи;

Ревизорски тим:

Овластен државен ревизор 34

1. _____
2. _____
3. _____

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

- на саемите се оди со ист промотивен материјал, односно не се изготвува посебен материјал/туристички производ за одделни целни групи;
- во изминатиот период недоволно се поттикнувале единиците на локална самоуправа за вршење на промотивни активности изразени преку печатење на летоци, брошури или друг печатен материјал и изработка на спотови, за учество на саеми и други манифестации, самостојно или преку Агенцијата.

Со Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија утврдени се надлежностите на истата во делот на промоција на туризмот, кои се однесуваат на:

- професионално презентирање на сите сегменти и региони од туристичката понуда,
- соработка со туроператори за привлекување на што поголем број на туристи,
- предлагање квалитетни мерки и активности за промоција и поддршка во туристички неразвиените делови на државата,
- активно промовирање на вкупниот туристички потенцијал на Република Македонија во земјата и странство, со обезбедување на информативен пропаганден материјал за промоција на туристичките вредности (печатени публикации, аудио и видео материјали, интернет презентации, сувенири и друго).

Добиените одговори на прашањата од страна на вработените лица во Агенцијата, анализата на извештаите за реализација на програмата за работа на Агенцијата за период од 2012 и првата половина на 2013 година и промотивните материјали, укажуваат на следното:

- Со текст на англиски, руски, српско-хрватски и германски јазик, изработени се и дистрибуирани преку саеми и други организирани настани шест тематски флаери-мапи за Република Македонија и тоа:
 - Земја на природата;
 - Лулка на културата;
 - Атракции и активности;
 - Храна и вино;
 - Културно-забавни локални настани и манифестации
 - Општ флаер-мапа кој опфаќа детали од погоре опишаните теми.
- Изработка и дистрибуција на летоци со информации за интернационалниот пат Е-75 и туристичките субјекти кои се лоцирани во негова близина, на граничните премини Табановце и Богородица;
- Интернет промоција - извршено е комплетно редицајнирање и полнење на интерактивната web-страница www.macedonia-timeless.com која претставува платформа за интернет промоција;
- Во соработка со економските промотори од Агенцијата за странски инвестиции и со амбасадите на Република Македонија во разни земји

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 35

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

организирани се презентации и средби со странски туроператори (Словенија, Полска, Русија, Кина, Украина, Албанија, Велика Британија);

- Учество на меѓународни туристички саеми;
- Организација на „ФАМ“ посети на Република Македонија за странски туроператори и новинари преку кои им се овозможува на странските туроператори и новинари одблиску да ги запознаат убавините на Македонија, обичаите, традицијата, фолклорот и другите туристички потенцијали;
- Печатење на билборди со цел да се претстави Република Македонија со медиумска кампања преку рекламирање во печатени медиуми (весници и магазини), online портали и билборди во првиот круг на земји (Србија, Хрватска, Словенија, Бугарија, Косово, Албанија). Идејата за оваа кампања е резултат на долгорочни истражувања во контекст на она што е заедничко помеѓу Република Македонија и земјата во која се врши кампањата, што ги поврзува и што им дава чувство на потенцијалните туристи во Македонија да се чувствуваат како дома. Во кампањата се користени реченици напишани од познати личности од конкретните земји.

Принт медиум

Банер

Анализираните податоци укажуваат дека повеќе средства се одвојуваат за промоција во однос на поддршка на туризмот во Република Македонија. Од тие причини во извештаите за реализација на годишните програми за работа на Агенцијата, наведени се само активностите кои се реализирани во делот на промоцијата, додека на полето на поддршката на туризмот во Македонија нема реализирани активности. Од податоците добиени на прашалникот од Агенцијата и од Извештајот за реализација за програмата за работа на Агенцијата за 2013 година, за првите шест месеци од годината, ревизијата констатира дека на полето на поддршката на туризмот во Македонија во тек на реализација, се проектите „Планинарски патеки“ и „Е-сместување“, додека сеуште не се предложени квалитетни мерки и активности за поддршка во туристички неразвиените делови на државата и не се развиени нови интегрални туристички производи, согласно законските одредби.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 36

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Финансиските средства планирани за реализација на активностите предвидени со годишните програми за работа на Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот по години дадени се во следните графикони:

планирани средства
2010 и 2011 година

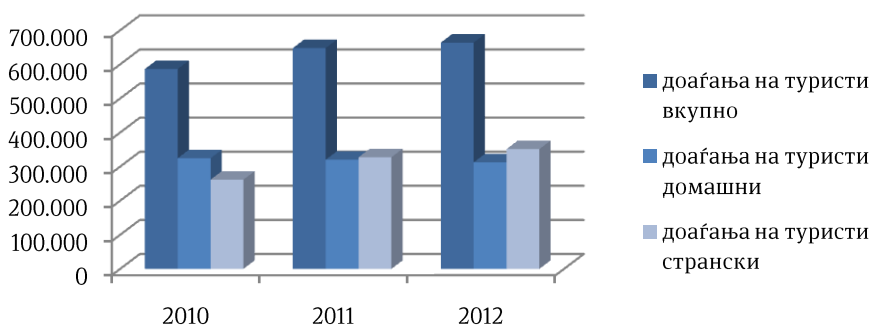
планирани средства
2012 година

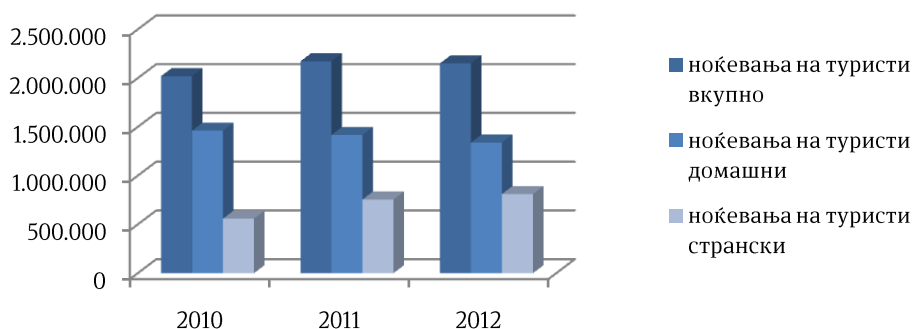
планирани средства
2013 година

Преземените активности од областа на туризмот, пред се промоцијата и субвенционирањето во Република Македонија овозможуваат пораст на бројот на странски туристи и остварени ноќевања на што укажуваат податоците објавени од Државниот завод за статистика, за периодот 2010-2012 година претставени на следните графикони:¹⁹

Остварени доаѓања на туристи во Република Македонија во период 2010-2012 година

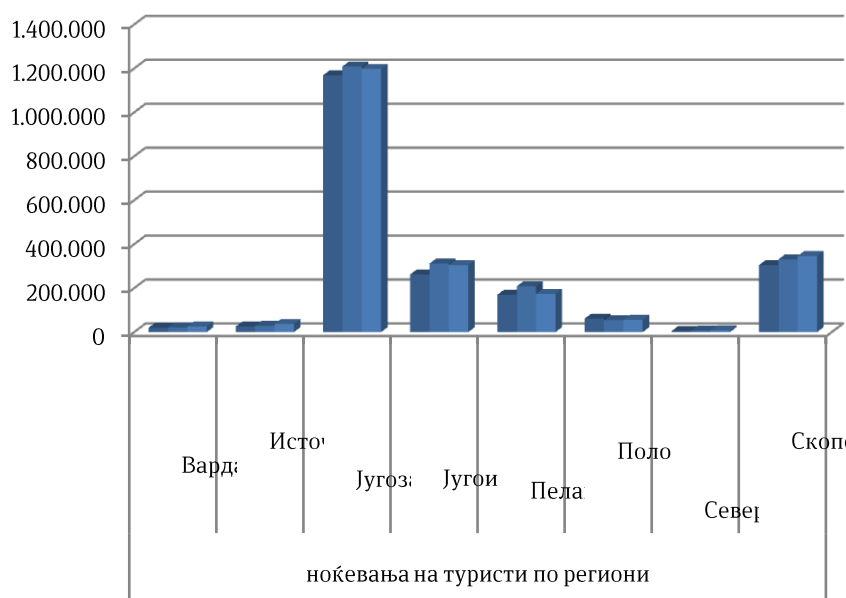
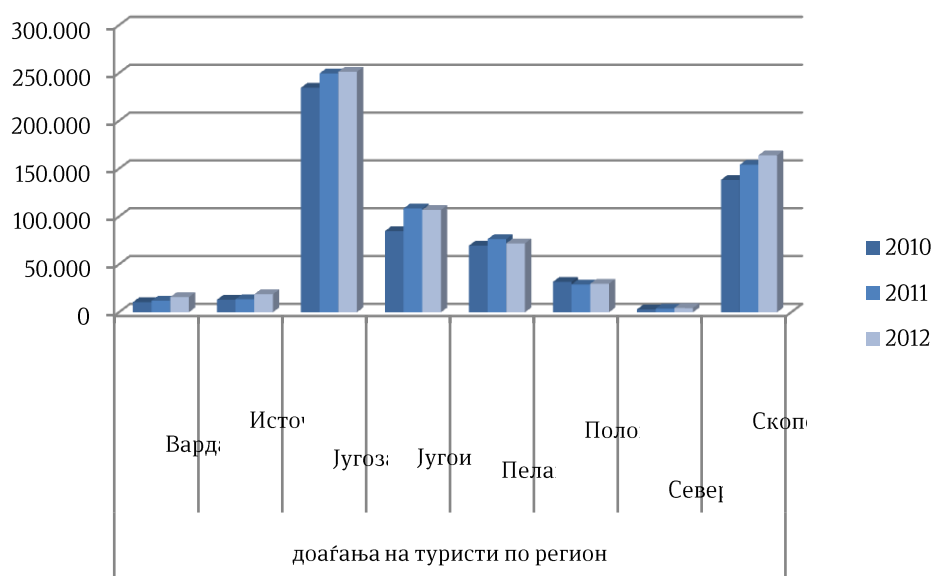

Остварени ноќевања на туристи во Република Македонија во период 2010-2012 година

¹⁹ Податоците за период 2010-2012 година се преземени од „Туризам во Република Македонија, 2008-2012“ – Државен завод за статистика на Република Македонија.

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Во следните два графика даден е податок за остварените доаѓања односно за остварените ноќевања за периодот 2010-2012 година по плански региони во земјата.²⁰

Од графиконите може да се забележи дека бројот на доаѓања и ноќевања опаѓа во Пелагонискиот и Полошкиот регион и покрај потенцијалите за туризам со кои располагаат овие два региона. Ваквата состојба е резултат на повеќе причини кои се однесуваат на:

- Инфраструктура (сместувачките капацитети се недоволни, значаен дел од нив не се реновирани подолг период и не го следат трендот на современото

²⁰ „Туризам во Република Македонија, 2008-2012“ – Државен завод за статистика на Република Македонија.

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

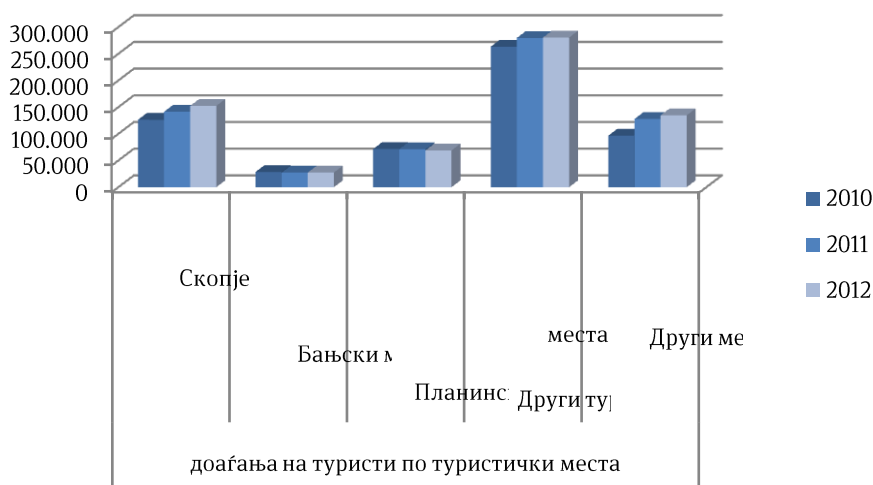
хотелиерство, жичарниците во дел од планинските центри се нефункционални);

- Недоволна промоција на регионите (во печатените и електронските промотивни материјали малку се вклучени локалитети и културни настани кои се случуваат во овие два региони. Исто така овие два региона се многу малку вклучени во турите кои ги нудат туристичките агенции на „incoming“ туризам).

Во отсуство на општи прописи за условите кои местата треба да ги исполнуваат за да бидат прогласени за туристички, а со цел да се направи категоризација на истите, Државниот завод за статистика според критериумот „атрактивност“ и свои дефиниции, туристичките места ги распределува во следните видови места:

- Скопје – административно-политички центар, историски, етнички, културен, стопански и сл.;
- Бањски места кои располагаат со извори на лековита вода;
- Планински места - места кои се наоѓаат над 500м надморска височина или лежат во територијален дел на планината;
- Други туристички места - места покрај реки и природни/вештачки езера (Охридско, Преспанско, Дојранско, Мавровско и др.);
- Други места – места кои неможат да се распоредат во претходните групи а располагаат со угостителски објекти за сместување.

Посетеноста на туристичките места, категоризирани по видови согласно методологијата на Државниот завод за статистика во периодот 2010-2012 година е претставена во следните графикони:

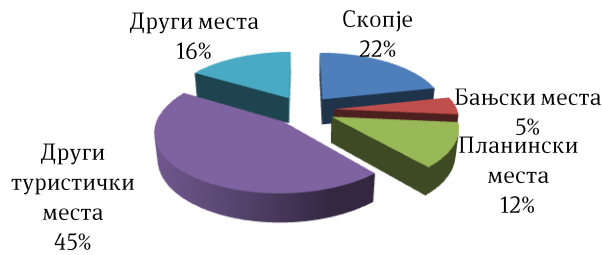
Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 39

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Доаѓања на туристи по туристички места во
период 2010-2012

7. „Сива економија“ во туризмот

7.1. Согласно член 4 став 2 од Законот за угостителската дејност „физичките лица кои согласно со одредбите на овој закон вршат угостителска дејност се регистрираат во регистарот што го води градоначалникот на општината, а во градот Скопје кај градоначалникот на општината на подрачјето на градот Скопје“. Согласно член 8 од истиот закон, градоначалникот на општината, а во градот Скопје, градоначалникот на општината на подрачјето на градот Скопје води евиденција на угостителите кои започнуваат со работа на нивното подрачје и врши упис на физичките лица во регистарот во смисла на членот 4 став 2 од овој закон, како и за пријавувањето на угостителите кои започнуваат со работа на нивното подрачје.

Согласно член 3 став 2 од Законот за туристичката дејност „физичките лица кои согласно со одредбите на овој закон вршат туристичка дејност се регистрираат во регистарот што го води градоначалникот на општината, а во градот Скопје во регистарот што го води градоначалникот на општината на подрачјето на градот Скопје“. Согласно член 9 од истиот Закон градоначалникот на општината врши упис на физичките лица во регистарот на вршителите на туристичка дејност, по претходно пријавување од страна на вршителите на туристичката дејност.

Констатирано е дека во пет единици на локална самоуправа, опфатени со ревизијата, има воспоставено регистри на вршители на туристичка и угостителска дејност. Невоспоставената целосна евиденција на вршителите на угостителска дејност, влијае врз остварување на помали приходи по основ на такса за привремен престој, како на централно така и на локално ниво и истовремено се одразува врз реалноста на статистичките податоци за остварените туристички ноќевања во земјата.

Сивата економија означува економски активности над кои државата нема доволен надзор, односно активности поврзани со промет на стоки и услуги кои законски не се пријавени односно регистрирани.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 40

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Согласно Законот за туристичката дејност и Законот за угостителската дејност, општините вршат упис на вршителите на туристичка дејност и физичките лица вршители на угостителска дејност во соодветни регистри. Од единаесет единици на локална самоуправа, кои беа опфатени со ревизијата, пет имаат воведено регистар на вршители на угостителска дејност, додека во останатите не се преземени мерки за воведување на ваква евиденција.

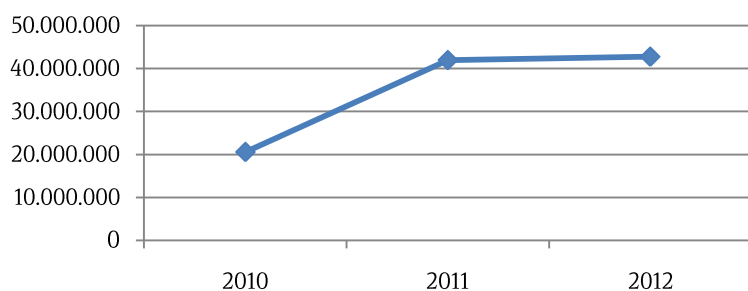
Законот за такса за привремен престој, го уредува начинот на плаќање на таксата и намената на средствата добиени од истата. Согласно овој закон, такса за привремен престој плаќаат државјаните на Република Македонија, кои надвор од своето место на постојано живеење користат услуги за ноќевање во сместувачките објекти регистрирани за прием на гости за ноќевање, како и во куќи, станови и соби наменети за издавање. Такса за привремен престој плаќаат и странските државјани.

Како што укажува законот, такса се плаќа за престој во објект регистриран за прием на гости за ноќевање. Доколку на територијата на единицата на локална самоуправа постојат објекти кои нудат сместување на туристи, а истите не се регистрирани во регистарот на општината, се оневозможува контрола и наплата на такса за привремен престој.

Поради ограничените финансиски средства и слабата кадровска екипираност во голем дел од единиците на локална самоуправа не се вработени овластени лица-инспектори од областа на туризмот, кои помеѓу другото треба да вршат и контрола над наплатата на таксата за привремен престој.

Фактот дека 80% од износот на таксата се приход на буџетот на општината, а 20% се приход на централниот буџет укажува на тоа дека во интерес на секоја општина е да воведат целосна евиденција на вршителите на угостителска дејност како и контрола на наплатата на такса за привремен престој.

Со ревизијата се констатира дека во периодот 2010-2013 година приходите по основ на такса за привремен престој бележат тенденција на пораст.

Остварени приходи по основ на такса за привремен престој во период 2010-2013
година

Државниот завод за статистика во својата публикација „Туризам во Република Македонија, 2008-2012“, објавена во јуни 2013 година во делот на методолошки објаснувања каде е дефиниран опфатот, истакнува дека во „извештаите на

Ревизорски тим:

Овластен државен ревизор 41

1. _____
2. _____
3. _____

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

Државниот завод за статистика се опфатени сите видови на угостителски и други деловни субјекти кои даваат услуги за сместување, односно посредуваат во обезбедувањето на тие услуги, со што се обезбедува целосен опфат на туристите и ноќевањата, со исклучок на извесен број на туристи кои се сместени во приватни соби, станови и викендички и слично кои не се опфатени, од причина што истите не се пријавени²¹.

Со ревизијата, утврдивме дека преземените мерки, политики и конкретни проекти за развој на туризмот во Република Македонија придонесоа преку промовирање на културните вредности и природните богатства да се зголеми бројот на туристи во земјата. Покрај меѓународна промоција на природните и културно-историските вредности на земјата, зголемениот број на туристи во земјата, се должи и на субвенционирањето на странскиот организиран туристички промет. Напредокот во областа на туризмот е очигледен, но сепак, постојат одредени области во кои треба да се вложат напори со цел да се зголеми бројот на туристи, со што ќе се овозможи привлекување на нови инвестиции, креирање нови работни места, промовирање на културните вредности и природните богатства на Република Македонија и поттикнување на економскиот развој.

Препораки

Со цел да дадеме свој придонес со ревизијата на успешност од аспект на можностите за обезбедување услови за подобрување на состојбата при креирање, донесување и реализација на мерки, политики и конкретни проекти за развој на туризмот во Република Македонија ги даваме следните препораки и тоа како што следува:

Надлежните органи во Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот да преземат мерки и активности кои ќе обезбедат прецизно утврдување на постапката за исплата на субвенции за организиран странски туристички промет во Правилникот за начинот, видот и висината на субвенциите.

Надлежните лица во Министерството за економија и Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот да пристапат кон изготвување и да ги достават до Владата за усвојување на подзаконските акти наведени во прилог број 2.

Законодавно-правната комисија да пристапи кон утврдување на пречистени текстови на Законот за туристичка дејност и Законот за угостителска дејност.

Надлежните органи за креирање на политиките и развојот на туризмот да обезбедат нормативни предуслови за прецизно регулирање на обврската за изработување и донесување на стратешки документи.

²¹ Туризам во Република Македонија, 2008-2012“ – Државен завод за статистика.

**РЕВИЗОРСКИ НАОДИ – РЕВИЗИЈА НА УСПЕШНОСТ
„ЕФИКАСНОСТ НА ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ, ПОЛИТИКИ И КОНКРЕТНИ ПРОЕКТИ ЗА
РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“**

При изготвување на годишните програми од областа на туризмот надлежните лица во Министерството за економија, Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот да осигураат дека:

- нема преклопување на активностите помеѓу различни извршители;
- активностите кои се планирани можат да се реализираат со обезбедените ресурси.

Институциите инволвирани во развојот и промоцијата на туризмот во Република Македонија да обезбедат нормативни предуслови за прецизно регулирање на обврската за меѓусебна соработка при изготвување и донесување на конкретни мерки политики и проекти од областа на туризмот, како и координација во нивната реализација.

Надлежните органи во Министерство за економија и Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот да преземат соодветни мерки и активности за обезбедување на соодветни нормативни предуслови и во исто време обезбедат доволно финансиски, материјални и човечки ресурси за непречено вршење на активностите.

Надлежните лица во Агенцијата да пристапат кон изготвување на анализи за потенцијалите на домашниот и странскиот туристички пазар со што ќе се обезбедат можности за креирање на интегрални туристички производи.

Надлежните лица во Агенцијата да направата напори за обезбедување на доволно средства за рамномерна промоција и поддршка на вкупниот туристички потенцијал на Република Македонија.

Институциите инволвирани во промотивните активности да осигурат дека содржината на промотивниот материјал ќе биде насочена кон конкретни целни групи преку однапред извршена анализа и креиран туристички производ.

Вработените во Агенцијата да иницираат активности со кои ќе се поттикнат единиците на локална самоуправа да се вклучат во различни облици на промоција на туризмот.

Одговорните лица во единиците за локална самоуправа да создадат услови за обезбедување на целосна евиденција на физичките лица вршители на угостителска дејност во соодветен регистер.

Ревизорски тим:

1. _____
2. _____
3. _____

Овластен државен ревизор 43
